

tweede deel, dat doorgaans aanvangt omstreeks het begin van onze jaartelling, staat op de boekenlijst van wijlen graaf Jan omschreven als een kroniek die opent met een rubriek over de ontvoering van Johannes de Doper.

De wijze waarop Burgers ingaat op de mogelijke bronnen van *Rijmkroniek II*, in het bijzonder de verhalende teksten, heeft mij verrast. Enerzijds heb ik waardering voor het feit dat Burgers ook de zoveel lastiger te achterhalen 'maatschappelijke en culturele achtergronden' wil belichten. Anderzijds wekt het enige verwondering dat soms op grond van wel heel geringe overeenkomsten of verwijzingen veronderstellingen worden geformuleerd, bijvoorbeeld in het geval van Hadewijchs beeldspraak over het 'grondelose wiel' (p. 214). Voor de *Karel ende Elegast* lijken er op het eerste gezicht wel duidelijke parallellen aanwijsbaar (p. 229). Bij nadere beschouwing blijkt het echter om vrij gangbare woorden te gaan, waarbij de met een passage uit Stokes *Rijmkroniek* corresponderende verzen ook nog over uiteenlopende plaatsen in de *Elegast* verspreid staan. Burgers veegt allerlei losse gegevens en algemeenheden over literatuur in de tweede helft van de dertiende eeuw wat al te gemakkelijk bijeen tot iets dat weinig toevoegt aan zijn eerdere betoog. Enkele suggesties door Gerritsen ten aanzien van de mogelijke inhoud van de boekenkist van Floris V worden aangehaald als zouden deze daadwerkelijk aanknopingspunten bieden. Ook op een ander punt toont Burgers zich wat al te volgzaam: zo hoeft bijvoorbeeld het feit dat een tekst een Vlaamse kleuring kent niet noodzakelijkerwijs te betekenen dat opdrachtgever of publiek eveneens in deze hoek gezocht moeten worden (p. 282-283). Als uit het Maerlant-onderzoek een ding duidelijk is geworden, dan is het wel dat de herkomst van de schrijver en daarmee de taalkenmerken van zijn tekst niet per se dezelfde zijn als die van zijn opdrachtgever of primair geïntendeerde publiek.

Toch wil ik hier niet verhullen dat ik ook wel weer gecharmeerd ben van het feit dat juist een historicus die uiterst grondig en behoedzaam met zijn diplomatische en historiografische bronnen omgaat, en stap voor stap tot overtuigende standpunten komt, ook op het vlak van de epiek vergelijkingen durft door te trekken. Voor de literatuurhistoricus, die zich steeds bewust is van de kritische blik vanuit historische hoek en die zich wil hoeden voor al te zwierige interpretaties uit vrees door deze vakgenoten minder serieus te worden genomen, is het plezierig te zien hoe Burgers ook op dit gladdere ijs toch zijn figuren durft te rijden.

Met deze studie naar de *Rijmkroniek van Holland*, zijn auteurs en hun achtergronden, heeft Burgers een uiterst waardevol en belangwekkend boek afgeleverd. Hiertoe dragen zeker ook de zorgvuldig gepresenteerde en zeer informatieve bijlagen verder bij (met o.m. een editie van alle door Stoke geschreven oorkonden, materiaal betreffende de handschriftelijke overleveringen; een overzicht van parallellen en afwijkingen tussen *Rijmkroniek I* en het *Chronicon Egmundananum*). Burgers studie doet uitzien naar de verschijning van zijn editie van de *Rijmkroniek* die over enkele jaren verwacht mag worden.

Janet F. van der Meulen

Incunabula printed in the Low Countries : a census / ed. by Gerard van Thienen and John Goldfinch. - Nieuwkoop : De Graaf, 1999. - LIX, 636 p. : ill. ; 25 cm. - (Bibliotheca bibliographica Neerlandica ; vol. 36)
ISBN 90-6004-452-5 geb. Prijs: € 159,-

Generaties van boekhistorici hebben voor de geschiedenis van het Nederlandse boek gebruik gemaakt van M.F.A.G. Campbells *Annales de la typographie néerlandaise au XVe siècle* (1874). Tot 1964 verschenen er op dit standaardwerk aanvullingen maar er kwamen ook nieuwe inventarissen beschikbaar die onze kennis van incunabula in de Lage Landen aanzienlijk vergrootten. Copinger, Polain en de *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* vormen in dit opzicht een begrip. In 1980 luidde het tijdvak van de elektronische verspreiding van bibliografische informatie met de *Incunabula Short Title Catalogue (ISTC)*, een initiatief van de British Library waaraan uitvoering werd gegeven door Lotte Hellinga, de 'grand old lady' van het oude Nederlandse boek, een eerste geautomatiseerde poging in van een mondiale ontsluiting van bibliotheken en verzamelingen. De hier aangekondigde *Census* is gebaseerd op de titelbeschrijvingen van deze *ISTC*.

Een vluchtige statistiek van hetgeen ons na vijfhonderd jaar rest van de vijftiende-eeuwse

boekproductie in de Nederlanden resulteert in 2.229 uitgaven, bekend in ruim 14.300 exemplaren. In bijna zeshonderd gevallen betreft het unica, maar van een negental edities bestaan nog altijd vijftig of meer exemplaren. De Nederlandse vertaling uit 1480 van Werner Rolewincks *Fasciculus temporum* is met meer dan honderd exemplaren een duidelijke winnaar. Van achtenveertig titels is de huidige verblijfplaats onbekend of ging het exemplaar na het moment van opname in een oudere catalogus verloren. Een precieze datum van verschijnen kon bij 1.400 uitgaven niet gegeven worden. Honderdachtien titels bleken in het verleden bij nader inzien ten onrechte als incunabel te zijn aangemerkt, terwijl hetzelfde aantal moest worden geïdentificeerd als niet in de Nederlanden gedrukt.

De enorme verspreiding van incunabula uit de Nederlanden blijkt uit de zevenentwintig en een halve pagina lange lijst van bibliotheken en verzamelingen die in deze *Census* als bewaarplaats figureren. De gebruiker van *Incunabula Printed in the Low Countries (ILC)* treft in dit boek naast een beknopte titelbeschrijving, formaataanduiding en vindplaats uiteraard ook informatie aan omtrent vermelding in oudere catalogi en bibliografieën. Verder is er een index op drukker, geografisch gerangschikt, en een gecombineerd auteurs- en titelregister. Concordanties op de meest gebruikelijke gedrukte catalogi van incunabula sluiten dit belangrijke naslagwerk af.

Wie geïnteresseerd mocht zijn in de vraag welke uitgaven vóór 1501 het licht zagen in het Nederlands, mist daarvoor – anders dan in, bijvoorbeeld, Nijhoff-Kronenberg – een speciale ingang. Het algemeen register ('General Index') biedt geen betrouwbare handreiking want in sommige gevallen verwijzen de lemmata niet naar de Nederlandse titel van het desbetreffende werk maar naar de ingang die internationaal als de meest gebruikelijke geldt. Zo zijn de acht bekende edities van *Der sielen troest* opgenomen onder de ingang 'Seelentrost' en de vier Nederlandse uitgaven van *Tondalus visioen* onder 'Tundalus'. In het laatste geval is deze keuze, omdat het een vertaling uit het Latijn betreft, verdedigbaar maar het achterwege laten van de Nederlandse titel is bedenkelijker. De reden waarom de Nederlandse titel in bepaalde beschrijvingen ontbreekt is onduidelijk. Onbekendheid met het Nederlands heeft bij sommige titelbeschrijvers van de *ISTC*, waarop het hier besproken boek, zoals gezegd, teruggaat, wellicht geleid tot verwarring. Zo vindt men de vijf drukken van de *Karel ende Elegast* onder 'Carolus Magnus': merkwaardig maar begrijpelijk. De twee vijftiende-eeuwse versies van de *Historie van den edelen Lancelot ende die scone Sandrijn* staan daarentegen geheel ten onrechte gerangschikt onder 'Lancelot du Lac'. Voor velen van ons volstaat de verkorte titel *Elckerlijc* als verwijzing naar *Den spyeghel der salicheyt van elckerlijc* maar in een catalogus als de onderhavige zou opname onder 'Spiegel' meer voor de hand hebben gelegen. Hoe dan ook verdienen de twee vermelde drukken van deze tekst een vollediger omschrijving dan simpelweg 'Elckerlijc'. Hoewel er geen misverstand zal bestaan over hun inhoud is die erwel ten aanzien van nr. 2029, 'Spinroc'. Betreft het hier een incunabel van *Die evangeliën van den spinrocke?* Zo ja, dan zou opname na nr 969, 'Evangiles des quenouilles', correcter zijn geweest. Voor een antwoord op deze en soortgelijke vragen kunnen gebruikers van de *ILC*, als zij al niet in staat zijn tot raadpleging van het boekje zelf, niet buiten de oudere catalogi.

In haar voorwoord tot de *ILC* memoreert Lotte Hellinga de in 1628 door Petrus Scriverius begonnen jacht op incunabula gedrukt in de Lage Landen, door tal van latere boekverzamelaars voortgezet. Dankzij hen, velen niet eens met naam en toenaam bekend, kunnen wij eeuwen later een genuanceerd beeld schetsen van de rijke geschiedenis van het oude Nederlandse boek. De snel toenemende automatisering zal in de komende jaren stellig leiden tot de ontdekking van exemplaren en uitgaven die vandaag nog onbekend zijn. Maar ondanks dat zal Van Thienen en Goldfinchs *Incunabula Printed in the Low Countries*, de hierboven aangegeven luttele punten van kritiek ten spijt, nog jarenlang blijven fungeren als het naslagwerk bij uitstek voor de vele onderzoekers geïnteresseerd in incunabula uit de Lage Landen.

Wim Hüskens